

Я. К. Лабоха, аспірант, магістр філалаг. навук
(БДТУ, г. Мінск)

ПЕРАКЛАДНАЯ ЛІТАРАТУРА Ў КАНТЭКСЦЕ БЕЛАРУСКАГА ПАРАЎНАЛЬНАГА ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Напачатку ХХІ ст. усё больш гучным становіцца дыялог і палілог культур, дзякуючы развітым інфармацыйным сістэмам сувязі ўзрастае даступнасць мастацкіх (не выключна) твораў розных краін.

Як вядома, мастацкі пераклад з’яўляецца адным з галоўных сродкаў “мастацкай камунікацыі” паміж рознымі народамі і культурамі, да таго ж перакладная літаратура спрыяе ўзбагачэнню і развіццю літаратуры нацыянальнай, што адзначалі такія даследчыкі, як Д. Дзюрышын, Ю. Аба-ленская, П. Топер і інш.

Пераклад як сродак міжлітаратурнага ўзаемаабмену і ўзбагачэння нацыянальнай літаратуры ўваходзіць перш за ўсё ў кола даследаванняў параўнальнага літаратуразнаўства, ці кампаратывістыкі. Савецкі навуковец М. Конрад у сваім артыкуле “Проблемы современного сравнительного литературоведения”, гаворачы пра сутнасць і мэты параўнальнага літаратуразнаўства, адзначаў: “Пад ім [параўнальным літаратуразнаўствам] можна разумець вывучэнне дзвюх ці некалькіх літаратур пры наяўнасці між імі ў мінулым гістарычнага падабенства. <...> Пад параўнальным літаратуразнаўствам можа разумецца, далей, параўнальна-тыпалагічнае вывучэнне з’яў, што ўзніклі ў літаратурах розных народаў. <...> Пад параўнальным літаратуразнаўствам можна разумець, урэшце, і вывучэнне сувязей паміж літаратурамі розных народаў. Задачай у гэтым выпадку з’яўляецца, па-першае, выяўленне саміх сувязяў, высьвятленне іх гістарычных прычын, іх характару, шляхоў, сродкаў; па-другое, раскрыццё наступстваў гэтых сувязяў як для асобных літаратур, так і для ўсёй сукупнасці літаратур, ахопленых імі” [1, с. 318–319].

Мэта нашага артыкула — зрабіць агляд асноўных беларускіх навуковых работ у галіне параўнальнага літаратуразнаўства, якія датычацца перакладной літаратуры.

Ля вытокаў сучаснага параўнальнага літаратуразнаўства стаялі такія навукоўцы, як Ё. Гётэ, А. Весялоўскі, В. Жырмунскі, Д. Дзюрышын, П. ван Цігем, Р. Уэллек, О. Уоррэн, А. Дзіма і многія іншыя. З рускіх даследчыкаў да пытанняў перакладу ў кампаратывістыцы звярталіся М. Конрад, П. Топер, В. Жырмунскі, з беларускіх — А. Лойка, І. Шаблоўская, сучасныя літаратуразнаўцы В. Рагойша, А. Верабей, М. Кенька, Л. Сінькова і інш.

Пачаткам развіцця беларускай кампаратывістыкі можна лічыць другую палову XIX ст. — пачатак XX ст.: менавіта ў той час жаданне беларускіх літаратараў, крытыкаў, навукоўцаў вызначыць своеасаблівыя рысы беларускай мовы і літаратуры мела сваім вынікам актыўнае выкарыстанне параўнальна-гістарычнага метаду. З гэтага пункту гледжання першымі беларускімі кампаратывістамі можна лічыць М. Багдановіча, А. Луцкевіча, В. Ластоўскага, Я. Карскага, М. Гарэцкага, А. Гаруна, Ц. Гартнага і інш. [2, с. 50].

У савецкія часы найбольш значныя навукоўцы ў галіне філалогіі ў БССР былі паслядоўнікамі рускай школы, дзе ў той час быў вельмі высокі ўзровень параўнальных даследаванняў. Відавочна, у беларускай кампаратывістыкі была добрая глеба для развіцця, хаця, зразумела, па палітыка-ідэалагічных прычынах назіраўся пэўны “ўхіл” у бок даследаванняў літаратурных сувязяў з савецкімі краінамі (у першую чаргу — з РСФСР, а таксама з УССР). Там не менш, І. А. Чарота ў артыкуле “Развіццё літаратуразнаўчай кампаратывістыкі ў Беларусі: гісторыя і сучасны стан” адзначае, што “дзякуючы параўнальным падыходам далягляды беларускага савецкага літаратуразнаўства і крытыкі разгортваліся — за кошт пашырэння абсягаў агляду і ўласна літаратурнага кантэксту, прыцягнення ўвагі да ідэйна-творчага вопыту іншай прыроды, знаёмства з новымі мастацкімі ідэямі, а таксам з плёнам развіцця гуманітарных навук у замежжы” [2, с. 51].

Сёння ў кола праблем, якія вырашае беларуская кампаратывістыка, уваходзяць пытанні літаратурных узаема-связей (найбольш даследавання беларуска-рускія, беларуска-польскія, беларуска-ўкраінскія), тыпалагічных сыходжанняў паміж творамі беларускіх і замежных пісьменнікаў, уплыву асобных постацей замежных літаратур на творчасць беларускіх аўтараў і інш.

Вяртаючыся да пытання перакладу і перакладной мастацкай літаратуры, трэба адзначыць, што перакладаецца ў першую чаргу тое, чаго не хапае ў сваёй літаратуры, каб увесці гэтыя ідэі, ці формы, ці штосьці іншае ў кола літаратуры сваёй краіны (бо замежны твор, пераствораны на іншай мове, для іншай культуры, адаптуецца ёю). І. В. Шаблоўская адзначае: “Пераклад як сродак між-нацыянальных узаемінаў змога выконваць камплементарную (дапаўняльную) функцыю толькі тады, калі ўвядзе ў кантэкст сваёй роднай літаратуры творы розных нацый, у тым ліку і самых далёкіх, і розных мастацкіх сістэм, кірункаў, школ — ад “чыстага мастацтва” да авангарду і постмадэрнізму, якімі б экзатычнымі яны ні здаваліся” [3, с. 33]. Л. Д. Сінькова ў артыкуле “Беларуская літаратура ў параўнальным вывучэнні”, што ўвайшоў у кнігу “Паміж тэкстам і дыскурсам: беларуская літаратура XX–XXI стст.: гісторыя, кампаратывістыка і крытыка (літ.-крыт. артыкулы, гутаркі)”, згадвае: “Многае хутчэй і яскравей заўважаецца ў літаратурах суседніх. Напрыклад, універсальны закон “сустрэчных плыняў” (А. М. Весялоўскі), сустрэчных памкненняў адной літаратуры да другой — прычым на хвалі цікавасці якраз да таго, чаго ў адной традыцыі назапасілася шмат, а ў другой — бракуе” [4, с. 18].

Важным пытаннем у дачыненні да перакладной літаратуры з’яўляецца пытанне рэцэпцыі. Па меркаванні І. В. Шаблоўскай, рэцэпцыя, ці ўспрыняцце, — “адна з форм літаратурнага ўзаемадзеяння, якая выяўляе характэрныя асаблівасці існавання нацыянальнай літаратуры ў кантэксце сусветнай” [3, с. 18]. Яна ж ахарактарызавала ўспрыняцце як “другі бок прысутнасці літаратуры ў шырокім

свецe” і адзначала, што больш развітыя літаратуры маюць “больш насычанае поле сусветнай літаратуры ў сваёй культурнай прасторы” [3, с. 29]. З гэтага лагічна выцякае, што развіццё мастацкага перакладу як роду дзейнасці і ўваход перакладных твораў у нацыянальны літаратурны працэс спрыяюць развіццю нацыянальнай літаратуры.

Што датычыцца ўзроўняў рэцэпцыі, рускі навуковец П. М. Топер падкрэсліваў, што “чытацкая аўдыторыя з’яўляецца найважнейшым фактарам ўзаемадзеяння літаратур. Асаблівасці перакладу, яго вартасці і недахопы існуюць не абстрактна, не “самі па сабе” і не проста ў параўнанні з арыгіналам, а толькі ў сваёй мове, то бок праз успрыняцце свайго чытача” [5, с. 41–42]. З гэтага пункту гледжання бачыцца перспектыўным прасачыць рэцэпцыю перакладаных твораў беларускім чытачом, найперш “прафесійным”: літаратуразнаўцам, крытыкам і інш., тым больш што такога роду даследаванняў беларускаму літаратуразнаўству не хапае.

ЛІТАРАТУРА

1. Конрад, Н. И. Проблемы современного сравнительного литературоведения // Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка. — М.: Изд-во АН СССР, 1959. — Т. XVIII. — Вып. 4. — С. 315–333.

2. Чарота, І. А. Развіццё літаратуразнаўчай кампаратывістыкі ў Беларусі: гісторыя і сучасны стан // Гісторыя славянскіх літаратур і праблемы із параўнальнага вывучэння: тэорыя і практыка: вучэб. дапам. — Мінск: БДУ, 2015. — С. 49–55.

3. Шаблоўская, І. В. Сусветная літаратура ў беларускай прасторы: Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты / Ірына Шаблоўская; праadm. Г. Бутырчык. — Мінск: Радыёла-плюс, 2007. — 304 с.

4. Сінькова, Л. Д. Паміж тэкстам і дыскурсам: беларуская літаратура XX–XXI стст.: гісторыя, кампаратывістыка і крытыка (літ.-крыт. артыкулы, гутаркі). — Мінск: Паркус плюс, 2013. — 292 [3] с.

5. Топер, П. М. Перевод в системе сравнительного литературоведения. — М.: Наследие, 2000. — 254 с.